

УДК 94(497.16Бока Которска)“1914/1918“

Бока Которска уочи и након Првог свјетског рата

Љубо МАЧИЋ

Кључне ријечи:

- Бока Которска • Први свјетски рат • припајање Боке Црној Гори
- Црна Гора.

БОКА

ЗБОРНИК РАДОВА
ИЗ НАУКЕ, КУЛТУРЕ И УМЈЕТНОСТИ

A COLLECTION OF WORKS IN SCIENCE,
CULTURE AND ART

Бока Которска уочи и након Првог свјетског рата

Љубо МАЧИЋ

Специфична љепота Боке Которске уз разноврсност живог свијета и обиље пијаће воде омогућили су стварање људских насеља на овом подручју још у праисторијском периоду. Од тада па до најновијих времена многи су тежили за овим важним стратешким дијелом јужног Јадрана па су се овдје смјењивале разне цивилизације које су током периода владавине остављале своје неизбрисиве трагове. Стицајем разних историјских околности на овом подручју међу најдужим владарима били су Византија, затим Млетачка Република и Аустроугарска (током прве владавине од распада Млетачке Републике 1797. до 1806. и друга владавина од 1814. до 1918).¹

Уочи Првог свјетског рата Бока Которска, приморска област од Херцег Новог до Спича, била је најјужнији дио Покрајине Далмације. (Раније је то била Краљевина Далмација са сједиштем у Задру). Становници Боке су одувијек испољавали прави јужнословенски дух, дух уједињења и међунационалне толеранције. Па,

¹ Милош Милошевић, *Историјски токови на подручју залива*, у: Д. Калезић (главни уредник), Котор, Графички завод Хрватске, Загреб, Југославија 1970, стр. 20–29.

и кад је избио рат између државе чији су били грађани и државе према којој су ишле њихове симпатије новонастали проблеми нијесу спријечили многобројне грађане да се ставе на располагање зарађеној Србији, али и Црној Гори. Уз то, стара добровољачка традиција још из времена тек завршених Балканских ратова олакшала је прелазак на србијанску и црногорску страну. «Наиме, још у Првом балканском рату 2. октобра 1912. године формиран је Први самостални добровољачки батаљон црногорске војске чију су половину састава чинили Бокељи... Са простора четири бокељске општине у војскама Србије и Црне Горе, али и савезничким армијама (америчкој, француској и британској) учествовало је око 1.900 добровољаца.» Највећи број добровољаца је био из будванске општине: 1.049 (од тога из Паштровића 500), затим которске општине: 465 (од тога из Грбља 400), херцегновске општине 190 и рисанске општине 170.²

Почетак Првог свјетског рата био је пропраћен општим прогоном Срба у Аустроугарској. Вјешања, хапшења и малтретирања биле су уобичајене појаве у Боки. Скоро сви виђенији Бокељи били су интернирани и прогоњени било због ранијих политичких гријехова, било због тога што су им синови војни дезертери. Тако на примјер, међу ухапшенима били су: др Божо Вукотић из Котора, посланик у Царевинском вијећу; Илија Антељевић, члан општинске управе у Херцег Новом; Ђуро Вукотић из Котора, заступник у Далматинском сабору; свештеник Саво Накићеновић из Херцег Новог; прота Јован Бућин из Котора; парох Никола Миџор из Рисна, и други. Др Божо Вукотић је пуштен из затвора на интервенцију својих колега а након тога је у јануару 1918. године у бечком парламенту одржао сљедећи говор: ... “Узимајући за први пут ријеч у овој Високој кући сматрам за пријеку дужност да и овом приликом као Србин изјавим да се ми Срби осјећамо једно те исто са нашом једнокрвном браћом Хрватима и Словенцима и да смо спремни скупа са њима издржати до краја започету борбу за наше свете народносне циљеве. Наши противници служећи се опробаним оружјем *divide et impera* (подијели па владај), држећи нас раздвојене под ланцима ропства и подижући међу нама

² Милан Гулић, *Бокељи на страни Србије у Првом свјетском рату*, Херцег Нови 2015, стр. 143, 144, 145.

кинеске зидове, успијевали су да нам онемогуће ујединити нашу народну снагу. ... Полазећи са темеља народног уједињења и права самоопредјељења народа, стремимо и захтијевамо ми Југословени, Хрвати, Словенци и Срби, нашу државну самосталност...”³

Савезничка штампа је овом говору дала велики публицитет као о јавном доказу да је Аустрија – онаква каква јесте – прави анахронизам у Европи и да је треба ликвидирати.

Моћна Аустроугарска царевина се распала у јесен 1918. године пред побуном Чеха, Словака, Пољака, Румуна, Словенаца, Хрвата, Срба и Црногораца, који су жељели да формирају своје националне државе. У то вријеме, тачније 29. октобра 1918, Народно вијеће Словенаца, Хрвата и Срба прогласило се у Хрватском сабору новим врховним органом државне управе Јужних Словена у Аустроугарској. Истовремено је проглашено стварање нове државе Јужних Словена, назване Државом Словенаца, Хрвата и Срба.

Ово исто тијело прогласило је 24. новембра уједињење Државе Словенаца, Хрвата и Срба с Краљевином Србијом и Црном Гором у јединствену државу Срба, Хрвата и Словенаца. Сличне одлуке тада су донијете у Новом Саду за Војводину и у Подгорици за Црну Гору, па је 1. децембра 1918. проглашено у Београду стварање Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца.⁴

Како су реаговали политички прваци и становништво Боке на новонасталу политичку ситуацију најбоље свједочи «Проглас политичких првака Котора 1. новембра 1918. године на нашем језику» (Прилог 1).⁵

У то вријеме администрација у Боки Которској наставља да ради на основу законских прописа који су и до тада важили за подручје Далмације са сједиштем у Сплиту, којем је Бока Которска и до тада припадала.

Почетком новембра општинске власти у Боки Которској биле су обавијештене о преузимању врховне власти од стране новопроглашене Државе Словенаца, Хрвата и Срба чиме је

3 Предраг В. Ковачевић, *Грбаљ – његова прошлост и будућност*, Котор 1964, стр. 65, 66, 110; Милан Гулић, исто, стр. 44.

4 *Историја Југославије*, Иван Божић, Сима Ћирковић, Милорад Екмечић, Владимир Дедијер, Просвјета, Београд 1972, стр. 402–403.

5 Историјски архив Котор (ИАК), Збирка прогласа, р. бр. 5.

Аустроугарска царевина дефинитивно поражена. За потребе вршења цивилне власти, у Боки Которској је почело формирање народних вијећа. Тако је већ 2. новембра изабрано Народно вијеће за Херцег Нови и околину на чијем је челу био предратни предсједник општине Јефто Гојковић, а међу познатим члановима Вијећа били су: Петар Рафаиловић, парох топаљски, дон Јозо Вујовић, католички свештеник, Томо Поповић, наставник школе у Србини и други. За челног човјека Народног вијећа у Тивту био је постављен Марко Крстовић, тиватски начелник, а у управу су били још изабрани дон Ђуро Стјепчевић, жупник и Мирко Бакочевић, поштански чиновник. У Котору је 4. новембра за предсједника Народног вијећа, који је био централни за читаву Боку Которску, постављен др Филип Лазаревић, за првог потпредсједника дон Антон Милошевић, а за другог потпредсједника прота Јован Бућин. Тајници су били професор Рајмунд Перучић и адвокат Радоје Јововић.⁶ Народна вијећа су формирана и у осталим, мањим мјестима, а по изразитој масовности био је познат скуп у Грбљу, у селу Побрђу, 10. новембра 1918, када је за предсједника Народног вијећа изабран прота Василије Ковачевић.⁷

У Историјском архиву у Котору није обрађена документација за период од 1914. до 1928. године, иако у депоу има сачуване грађе из назначеног периода (фонд Општине Котор – ОК).

Исто тако, у фонду – Лични архивски фондови, сачуван је веома детаљан дневник дон Антона Милошевића, али интересантно, недостаје прва свеска у којој су описани догађаји до 1923. године. Из истог фонда недостаје и фасцикла Вукотић Божа, која се односи на 1917–1918. годину!?

У поменутом архивском фонду (ОК) постоји неколико важних докумената, од којих истичемо сљедеће:

На захтјев Земаљске Владе из Сплита, од 2. новембра, у Општинском уреду у Котору је 4. новембра 1918. године одржана сједница Општинског Управитељства, у пуном саставу. То су били: Антун Роси, општински управитељ и чланови Општинског одбора – Ћирковић Шпиро, Караман Марко, Марасовић Цвјетко,

6 Милан Гулић, исто, стр. 208–209; Небојша Рашо, *Уједињење Боке са Србијом 1918*, Херцег Нови 2006, стр. 33.

7 Предраг В. Ковачевић, исто, стр. 66.

Милиновић Божо, др Радоје Јововић и Петровић Нико. Састанак је одржан ради разматрања подјеле реферата по члановима Општинског одбора (исхрана, здравство, школство...).

Након ове, 10. новембра 1918. године одржана је сједница Општинског Управитељства ради разматрања – Управе народне организације и именовања Земаљске владе за Далмацију⁸ (Прилог 2).

Земаљску владу Далмације чинили су др Иво Крстељ, др Јосип Смодлака и др Вјекослав Шкарица, а замјеници су им били др Урош Десница, др Јерко Макиједо и др Првислав Грисогоно. Осим њих били су именовани и посебни повјереници за разне области управе и друге дјелатности. Специјални извјеститељ Земаљске владе за Боку Которску био је дотадашњи посланик Далматинског сабора И. Франић, а њега је у другој половини децембра замијенио др Божидар Вукотић.⁹

У комуникацији са Земаљском владом у Сплиту, као и са другим органима, администрација у Котору је имала свој печат: “Одбор Нар. Вијећа СХС Котор” и штампани образац за дописивање са натписом: “Одбор Нар. Вијећа С.Х.С. (Југославије) за Котор”.

У Историјском архиву у Котору су сачувани и прогласи Земаљске владе у Сплиту, од 4. и 6. новембра, с позивом на уједињење у Југославију, односно прикупљање добровољног доприноса (Прилог 3). Сачуване су и бројне новине у којима има интересантних података о стању у Југославији након уједињења. То су: «Зора» – Сплит, «Ријеч Срба, Хрвата и Словенаца» – Загреб, «Јадран» – Сплит, «Обзор» – Загреб и др.¹⁰

Почетком новембра 1918. године одржавају се у Боки бројни скупови народних вијећа с циљем да се Бокелји припреме за изјашњавање о уједињењу са Србијом. Тада је Боки Которској припадао шири појас од Херцег Новог до Спича, област под управом Покрајине Далмације са сједиштем у Сплиту.

“На јавном скупу угледних личности овога краја, Бока се 9. новембра изјаснила за уједињење са Србијом. Формирано је

8 ИАК, ОК-CLXXIX, 66, бр. 2108.

9 ОК-CLXXIX, Проглас Зем. Владе за Далмацију; М. Гулић, исто, стр. 211.

10 ИАК, Збирка прогласа и Збирка штампаних ствари – Инвентарски попис новина.

Народно вијеће у Котору које се посебном изјавом од 17. новембра изјаснило да признаје краља Петра I Карађорђевића за свог владара».¹¹

Дакле, Бока Которска се припремала за уједињење са Србијом, као и ондашња Црна Гора, с тим што је то Бока Которска урадила прва. На проглашењу уједињења у Београду Боку Которску је представљао др Божидар Вукотић (рођен у Братешићима у Грбљу 8. фебруара 1875), који је био посланик у Привременом народном представништву.

А кад је у питању оцјена и став Подгоричке скупштине према доприносу становништва Боке Которске на путу уједињења о томе најбоље свједочи усвојени предлог посланика Марка Матановића упућен Подгоричкој скупштини за Народно Бокешко Вијеће – Котор. Наиме, посланик Марко Матановић је истакао: «Као што знате наше су трупе у почетку рата ушле у Будву и околину. Тамо смо се показали врло рђаво. Кад сам био у Бечу прошле године говорио сам са Божидаром Вукотићем и Рудолфом Средојевићем. Оба су ми саопштили недјела наша и рекли, да ће у мирно вријеме оптужити књаза Петра за злочин уморства. (Тада су убили тројицу Грбљана: Николу Вукадиновића, начелника Општине Грбаљ, Вука Лазаревића и Марка Мариновића).¹² С тога предлажем да Извршни одбор или Народна скупштина дадне изјаву која би послужила, ради умирења тога народа, а која би гласила:

„Велика српска народна скупштина у Црној Гори изјављује преко народног бокешког вијећа бокешком народу своје сажаљење, за недјела која су почињеле неке црногорске војне скупине предвођене од недостојних команданта Ловћенског одреда бившег књаза Петра Петровића.

Уверени смо да је народ бокешки као и црногорски разумио да спотицај на таква недјела није полазио од црногорских војника него од оних који су радили по наруџбини Аустро-Угарске монархије да међу нераздвојеном браћом бокелима и Црногорцима посије сјеме мржње.

11 Пеко Лијешевић; др Душан Живковић, *Ослободилачка борба у Источној Боки (Будва, Котор, Тиват), Приморски батаљон «Стеван Штиљановић», СУБНОР Будве, Котора и Тивта, 2006, стр. 44.*

12 М. Гулић, исто, стр. 145–146.

Између много издајничких дјела која терете нашу бившу династију и овај је један од најизразитијих јер иначе немогуће је разумјети да би Црногорац могао брату бокелу увреду нанијети, ономе брату који је вазда крвљу и материјалном помоћу учествовао у свим ратовима црногорским. С тога молимо бокелшко вијеће да буде тумач бокелшком народу непоколебљиве љубави и поштовања према њему, као и то да се пресретни осјећамо што ћемо се с њим заједно наћи у остварену велику Југославију.

Те у то име кличемо да живи брат бокел, да живи велика Југославија.

Подгорица, 16. XI 1918. године
Марко Матановић
народни посланик¹³

У Историјском архиву Котор сачуван је плакат о прослави Дана уједињења 1. децембра 1918, као и штампани Уговор о савезу бокешких општина са детаљним упутствима о формирању Скупштине и других органа тога савеза.

Након званичног уједињења са Србијом бокелске општине покрећу бројна питања националног идентитета и југословенства. Тако на примјер у Тивту, у градском парку је подигнут Споменик посвећен Дану уједињења, а у Петровцу, у вези са преименовањем мјеста «Кастиио» – «Кастел Ластва», сачуван је оригинални «Записник Сеоцког збора, састављен у Кастиио дне 2. фебруара 1919. у дворани Српске читаонице». Наиме, било је предложено да се мјесто назове Александровац или Петровац. За Петровац је било 12 а за Александровац 11 гласова, па се истиче: «Према овоме резултату гласовања усвојено је за Кастиио име: Петровац». Једногласно је усвојен и предлог да се Петровац прогласи за варошицу.¹⁴

У Историјском архиву у Котору је сачуван документ адресиран – Његовом Краљ. Велич. Краљу Петру – Београд, да се општинска башта Фрања Јосипа назове његовим именом и на улазима спомен-плоче, као и да се изнад главних градских врата

13 Јован Р. Бојовић, *Подгоричка скупштина 1918 – документа*, Горњи Милановац 1989, стр. 102–142.

14 Крсто Вукотић, *Паштровска хроника I*, Паштровићи (Новосеље) – Ужице 2003–2007, стр. 102–103.

дигну дотадашњи натписи, што је и реализовано.¹⁵ У Херцег Новом, према записима Тома Поповића, «на опћинском дому, послје скоро пет година, опет се залепрша српска застава, а поред ње за први пут и хрватска. Истог дана је отпочело скидање туђијем словима написани натписа и истицање ћирилских, а чиновници поскидаше аустријске униформе и преодјенуше се у грађанске цивилне хаљине».¹⁶

Краљевина СХС је у времену од 1918. до 1922. године била подијељена на округе и жупаније, а потом од 1922. до 1929. године на 33 области.^{17,18} Половином 1923. године Бока Которска се одваја од правног подручја Далмације коме је до тада припадала и припаја се Зетској области. Срез бокококторски се тада састојао од 15 општина, без Спича и Петровца, који су се припојили барском срезу. У састав Среза бокококторског остале су сљедеће општине: Будва, Грбаљ, Луштица, Св. Стефан, Тиват, Ластва, Кртоле, Столив, Прчањ, Муо, Пераст, Рисан, Херцег Нови, Доброта и Котор.¹⁹ Промјеном службеног назива државе Срба, Хрвата и Словенаца у Краљевину Југославију она је била подијељена 1929. године на девет бановина. Бока Которска тада улази у састав Зетске бановине, која је имала своје сједиште на Цетињу. Поред територије данашње Црне Горе, Зетска бановина је захватала подручје јужне Далмације са Дубровником, Херцеговине до Неретве и Вележа, затим Фочу са Калиновиком, као и подручја бившег Новопазарског санџака. На челу Бановине постављао се краљевим указом бан, а Законом је било успостављено Банско вијеће.²⁰

Значај Боке Которске у саставу Зетске бановине био је тада веома изражен, што се може закључити и по чињеници да је Белгија имала свој Конзулат за јужни дио Зетске бановине у Котору (Шкаљари).²¹

15 ИАК, ОК-CLXXXI/A, 1919.

16 Милан Гулић, исто, стр. 208.

17 Историјски лексикон Црне Горе, Пер-Ж, стр. 1213–1214.

18 Јован Б. Маркуш, *Народна странка у књажевини и краљевини Црној Гори 1906–1918*, Цетиње 2006, 697.

19 Историјски архив Котор, Водич кроз архивску грађу, Котор 1977, стр. 59–60.

20 Историјски лексикон Црне Горе, Пер-Ж, стр. 1213.

21 ИАК, ОК-CCIV, 1930.

Током ратног периода 1941–1945. године интеграција Боке Которске у Црну Гору је и даље текла постепено, најраније партијска интеграција, па онда и интеграције других институција народноослободилачког покрета (Покрајински комитет СКОЈ-а за Црну Гору и Боку; Уједињени савез омладине Црне Горе и Боке; Народни фронт Црне Горе и Боке, Црвени крст Црне Горе и Боке, па онда Земаљско антифашистичко вијеће народног ослобођења Црне Горе и Боке – краће ЗАВНО Црне Горе и Боке), «све до свог Трећег засиједања у Колашину јула 1944. године, када се губи име Боке Которске и овај се орган трансформише у Црногорску антифашистичку скупштину народног ослобођења».²²

На «Пленуму народноослободилачког одбора среза Боке», одржаном дана 8. априла 1945. године, којим је предсједавао Душан Поповић из Херцег Новог, донесена је Одлука о припајању Боке Црној Гори (Прилог 4). Наведеној сједници је присуствовао Блажо Јовановић и под тачком – “Разно”, без претходне најаве, предложио “Одлуку о припајању Боке Црној Гори”. На питање предсједавајућег да ли о томе треба одлучивати одмах или касније, издвојила су се два мишљења. Већина је била да се одлука донесе на том састанку (њих 21), док се 11 чланова изјаснило да о том важном питању треба расправљати неком другом приликом, тек након одржавања конференција општинских одбора а затим зборова грађана, како би се народ Боке боље упознао с тим предлогом. Но, без обзира на то што сви присутни нијесу били сагласни да се одлучује на том састанку, у Записнику је констатовано да је «Одлука донесена једногласно».²³ (Иначе, први Срески народноослободилачки одбор образован је 14. новембра 1944. године у Залазима и био састављен од 40 одборника).²⁴

Ипак, овдје је важно истаћи чињеницу да ово није било прво уједињење Боке Которске и Црне Горе. Наиме, на историјској Скупштини у Доброти, 29. октобра 1813. године, на предлог владике Петра I Петровића-Његоша, Бока се ујединила

22 Зоран Лакић, *Интеграција Боке Которске у Црну Гору у рату 1941–1945. године*, Грбаљ кроз вјекове, Грбаљ 2005, стр. 345–346.

23 Државни архив Црне Горе, Цетиње, Архивски одсјек Котор, НОСК, XIV, 1945–1952.

24 Јован Вујадиновић, *Грбаљ у ослободилачком рату 1941–1945*, Грбаљ 2000, стр. 247.

са Црном Гором у једну државну заједницу узајамном писменом обавезом «да ће Бока и Црна Гора бити једна другој вјерна и свагда и у сваком случају и догађају остати уједно састављене». Ову су одлуку потписали Владика и гувернадур Вуко Радоњић у име Црне Горе и Брда и представници свих бокељских општина. Затим је установљена управа под именом «Централна комисија», у којој је предсједавао Владика, а чланови Управе су били девет Бокеља и девет црногорских главара. Уједињење је трајало врло кратко, тачније, од 29. октобра 1813. до 9. јуна 1814. године, када је Аустрија поново дошла на власт.²⁵

Након, горе наведене, историјске Одлуке о припајању Боке Црној Гори, 8. априла 1945. године, тј. након трајног уједињења, био је потребан дужи временски период прилагођавања административних и културолошких норми. Заправо, Бокељима је био потребан одређени временски период да у правом смислу прихвате чињеницу да су се ујединили с једном старом, пријатељском, самосталном и традиционалном државом, а Црногорцима да схвате да су се ујединили с једним знатно развијенијим приморским подручјем од своје дотадашње државе. У прилог томе су чак и данас, неке изјаве појединих представника васпитно-образовних установа, здравства, социјалне и дјечје заштите и других установа, који неријетко цитирају нетачне, тј. непотпуне податке из историјата тих дјелатности. Обично се такви подаци презентују поводом јубиларних прослава појединих институција, али се у тим приликама често износе подаци који се односе на Црну Гору прије уједињења са Боком Которском. На примјер, наслов једне јубиларне књиге гласи: «Цетињска школа 1834–1984. Споменица о прослави стопедесетогодишњице прве државне школе у Црној Гори». Ријечи: “... прве државне школе у Црној Гори” наводе на погрешан закључак, мада П. Ракочевећ у тој књизи објашњава да “прве свјетовне основне школе на територији данашње Црне Горе имамо већ у XIII, а ниже средње у XIV вијеку у Котору, Перасту, Прчању и Будви»²⁶ па је јасно да цетињска школа није прва школа

25 Нико Луковић, *Бока Которска, туристички водич*, Издање Трговинско-угоститељске коморе – Котор 1953, стр. 13–14.

26 Петар Ракочевећ, *Поводом 150 година од оснивања прве државне школе у Црној Гори, Цетињска школа 1834–1984*. Споменица о прослави стопедесетогодишњице прве државне школе у Црној Гори, Цетиње 1985, стр. 12.

у садашњој Црној Гори. Међутим, као лош примјер означавања једног другог јубилеја је нпр. случај у дневном листу «Вијести» од 2. марта 2018. године, под насловом: «Забрављени споменик културе», а ријеч је о Државној апотеци на Цетињу. Почетак текста гласи: «Прва државна апотека у Црној Гори и једна од двије најстарије на Балкану, отворена је прије 140 година на Цетињу и још ради као једина државна апотека у пријестоници». Даље је наведено: «По старости то је друга апотека на Балкану, док је прва «Мала браћа» и налази се у Дубровнику...» Међутим, Ковијанић и Стјепчевић наводе прве помене о которским апотекама и апотекарима из друге половине XIII и прве половине XIV вијека.²⁷ Дакле, разлика између наведених података за прву апотеку у садашњој Црној Гори је више вјекова!

Због свега наведеног неопходно је нагласити да постоје непобитне чињенице да су се у приморским крајевима, као што су: Задар, Дубровник и Котор, током историје, из објективних разлога, много раније него у њиховом залеђу, основале бројне установе, као што су: школе, болнице, апотеке итд.

А кад су у питању неке најстарије установе у Котору, као једном од развијенијих приморских градова са врло богатом архивском грађом, треба имати на уму сљедеће чињенице:

да још у XIV вијеку имамо прве податке о постојању градске школе у Котору, која је, судећи по неким чињеницама из других извора, основана у XIII вијеку. Од тридесетих година XV вијека ради, неоспорно, као права средња школа свога времена; у XVI вијеку је цвјетала и прерасла у вишу средњу школу а током XVII и XVIII вијека је радила више као нижа средња школа, јер није доживјела потребну реорганизацију.

У XIV вијеку, такође, постоје: Грчка сликарска школа, Грађевинарска школа и Ковачка школа. Било је седам љекара и један ветеринар; постојали су апотекари, као и приватне и градске апотеке; помиње се прво склониште за сиромаше; постојао је санитет и карантин у Котору у XV вијеку; радило је находиште у XVI вијеку, итд., итд.²⁸

27 Р. Ковијанић; И. Стјепчевић, *Културни живот старог Котора (XIV – XVIII вијек)*, Пераст 2003, стр. 231–232.

28 Р. Ковијанић; И. Стјепчевић, *Културни живот старог Котора (XIV–XVIII*

Осим тога, треба истаћи да је тада у Котору цвјетала: бродоградња и поморство, трговина и занатство. Међу занатима су били посебно заступљени: обућари; штитари и оклопари; златари; штампари; крзнари; кројачи; дрводјеље; рибари; млинари и пекари. Такође, у то вријеме постоје: рукописне и штампане књиге, библиотеке и бројни наставници и пјесници, итд.²⁹ О свему томе треба повести рачуна приликом саопштавања историјата ових дјелатности на територији садашње Црне Горе. Такође, боље познавање како глобалних тако и регионалних токова и дешавања уочи и након Првог свјетског рата могу нам помоћи да боље схватимо и превазиђемо разлике у друштву државе Црне Горе коју заједнички треба да даље развијамо.

вијек), Пераст 2003, стр. 23, 87, 97, 131, 192, 195, 232, 269.
29 Ристо Ковијанић, *Которски медаљони*, Београд 1976.

Прилог 1 | Историјски архив Котор (ИАК),
Збирка прогласа, р. бр. 5

Прилог 2 | Прилог 2. ИАК, ОК-CLXXIX, 66, бр.
2108 (прва страна)

Kotar 10. novembra 1918.

II. Općinskom Uredu.

Prešutno.

Općinski upravitelj Antun Kosić te članovi općinskog odbora gđ. Čurković, Spuo, Karužman, Paško, M. Anušević, Čupitko, Mollenova, Dožo.

Odobrenje gđ. Javorić, Dr. Antun (bolovčan) i Poljanec (M. Zagrebačan).

I. Br. 2108. - O upravi na
narodne organizacije i imi
novanju zemaljske vlasti
za Dalmaciju - jednoglasno se zaključuje:

1. da se priznaje narodna
Vijeće S.H.S. u Zagrebu
kao Odbornu narodnu
vlast;

2. da se priznaje uprava
narodne organizacije S.H.S.
za Dalmaciju kao nadležnu
vlast cijele Dalmacije i
Zemaljsku Vladu Dalmacije
izabranu po naredbi
narodnog Vijeća S.H.S. u
Zagrebu.

II. Usljed zemaljske hote
Ljere Puhalićeva

pristaje se da mu se sada
sada - do isvidenja - ismiri
naknada što bi mu se sa
strane općine prema obvezi
bivšeg upravitelja i Mollena,
imati isplatiti za 7 osoba a
po 2 kr. dnevno sa svaku,
od mjeseca novembra 1917. do
konec oktobra 1918. sa smjislom
općine i vojničkog komandarija
izputli u Beogradu i za svaku
prijavu obvezujućeg upravitelja

NARODE!

Dava se na znanje svim Jugoslavenskim naročito Dalmatincima, da je „Prava Narodna Organizacija SHS u Dalmaciji“ po državnom nalogu „Narodnog Vijeća SHS u Zagrebu“ imenovala

Zemaljsku Vladu za Dalmaciju

sa sjedištem u Splitu, koja će privremeno upravljati Dalmacijom, kao sastavnim dijelom jedinstvene, nerazdijelive narodne države Srba, Hrvata i Slovenaca, i to samo u unutarnjim poslovima pokrajine, dok zastupstvo pripada drugim narodnim državama ostaje pridržano Narodnom Vijeću SHS, kao vrhovnoj vlasti naroda, kojoj se i mače u sretnu ova vlada podvrgava.

Zemaljsku vladu za Dalmaciju sačinjavaju: Dr. Ivo Krstelj, dr. Josip Smolaka i dr. Vjekoslav Škarica, a njihovi su zamjenici: dr. Uroš Desnica, dr. Jerko Machiedo i dr. Prinslav Grlisogono.

Dr. Krstelj će voditi vojne poslove, dr. Smolaka upravne, a dr. Škarica finansijske. Za druge grane javne uprave vladu je postavila posebne povjerenike, to su bili imenovani: dr. Uroš Desnica za pravosuđe, dr. Jerko Machiedo za nastavnu i naučnu djelatnost, dr. Prinslav Grlisogono za socijalnu skrb, Mladen Marosić za poštu, dr. Gujo Budal za snabdjevanje i javne radnje, Simun Itak za trgovinu i obrt.

Jugoslaveni Dalmacije!

Svjesna velikog časa, ali i ogromne odgovornosti, preuzima „Zemaljska Vlada za Dalmaciju“ ovim za javno dobro savjerenju, da se jedino uz iskrenu, uscipnu i samoprijepnu saradnju otkloze premissa i svakog pojedinca u njenu moći, da povoljno riješava izvanredno teška pitanja narodne prehrane, javnog zdravlja i porotka.

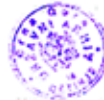
Zato Vlada upravlja svući poziv svim svojim sinovima Dalmacije, da se odupe oko nje, te da svi blaznim silama poradimo, kako ova naša sigurnije, što prije investiti nas u mili zavjcaj, u sigurnu toku stofočne, jake, srećne i jedinjene Jugoslavije.

SPLIT, 4. studenoga 1918.

Zemaljska Vlada za Dalmaciju:

Dr. Ivo Krstelj - Dr. Josip Smolaka - Dr. Vjekoslav Škarica.

З А П И С Н И К

сједнице пленума народноослободилачког одбора среза Боске одржане дана 8 априла 1945 године у 16 часова у просторијама одбора .-

П р и с у т н и с у :

Чланови извршног одбора и пленума :

Душан Поповић, Саво Старовић, Јово Самарџић, Др. Леополд Нетоњић, Владек Павловић, Анго Франковић, Гавро Бурковић, Мило Фако, Милан Вукасовић, Звонко Роси, Вуко Мандић, Драго Радуловић, Дон Рако Пасковић, Нико-Ње Илија Илић, Рако Радуловић, Др. Зоро Војводић, Душан Радовић, Луки Павловић, Сеника Царковић, Војо Брнџић, Илија Цуовић, Јово Јовановић, Дубо Косић, Мато Браунчевић, Милош Радевић, Божо Ђрнчеговић, Пеко Баук, Јованка Косић, Никола Ковачевић, Јагдлука Лешетић, Јоко Премтовић, Драгомир Вукосавић, Тривко Радовић, Грација Петровић, Перо Станишић, Шпиро Вукотић, Вуко Ајчевић, Марко Грбић.

Осуствено је 11 чланова пленума а њихово одсуство није оправдано.

Присутни су још друг Блатко Јовановић те другови народни посланици : инж. Петар Томаковић, Јово Црногорчевић, М.Мандалинић

Друг претседник Поповић отварајући сједницу излаже како Извршни одбор користи прилику присуством чланова пленума те је оазвао ову сједницу.- Особито користи присуство друга Блатка Јовановића и другова народних посланика, јер ће њиховим присуством овајтемама по овим одлукама бити потпомогнута.

Затим излаже рад извршног одбора за протекли мјесец дана; говори о санитарској служби и потреби лекара.

По реферату друга Др. Зорослава Војводића и Др. Боска Бјеладновића, који нарочито истичу потребу лекара у срезу, оспособљава цивилне болнице за приматак више болесника и набаву превозних средстава за лекаре. Све би ово знатно потпомогло санитарску службу у срезу.

Послије излажава друга Блатка Јовановића поведла се дискусија по питању санитарске службе па је по томе донесена ова :

Одлука:

Да друг Др. Мирко Голчевић пође у Херцеговину а друг Др. Зоро Војводић да преузме у Котору дужност шефа одјелова народног здравља те сви силама поради на организовању санитета у срезу што је до сада изостало. Друг Блатко Јовановић и инж. Петар Томаковић порадиће на замјени лекара а код Команде подручја у Котору.

Санитарски одбори у Херцеговини и Золеници ће поднијети извјештаје у колико др. Мирко Голчевић не буде у стању вршити своју лекарску дужност на тамошњем терену.

Одлукује се, да се приступи прикупљању кревета које потражује Корпусна болница у Савини и бат 240 комада - на добровољној основи а у колико то неби успјело, да се то изврши реквизицијом.

Обзиром, да је са територије среза до сада дато око 750 кревета неки преставници општинских одбора данашњу одлуку одмах пренесу на општинске одборе који ће поредити на прикупљању кревета колико се највише може а срезаки одбор ће затим распоредити њихов број по општинама.

19

И С Х Р А Н А :

Друг претседник наглаше како је до сада вршена подјела хране у селу, при чему се Одбор хране удружених и м. др. Претседник МСНО-а Метиче такође све потешкоће повезане са подјелом хране и уопште рада у селу наводи на исхрану.

Друг Драго Ђуковић подноси детаљни извјештај по питању прихране пошто на и о свим потешкоћама око подјеле хране која је примљена као помоћ од савезника.

Питају се слабе, да се помоћ у храни дјели и унапред као и досада према удруженима МСНО-а и то према класификацији: добри, средњи и слаби.

СОЦИЈАЛНО СТАРАЊЕ :

Друг Др. Метовић опширно наглаше ствари по социјалном старању у селу. После свеобухватне дискусије по овом питању констатовано је, да за сада нема могућности да се створи средства за компетанс спровођења. — Одлучују се, да се на издржаних кућних издржава или они који су способни за ма какав рад.

С а о б р а њ а ј :

Друг претседник рефериса о потешкоћама у саобраћају, које стварају уопште залпење за привремену и бољу функционисање рада у селу.

Друг кин. Петр Томковић, поздравних за саобраћај при Црној Гори извјештај к ази му и изјављује, да не настоји ти улутих на расподјелу средстава одбору за своје потребе једно територијално и једним потешкоћама за потребе општинске службе.

Наведени је дискусији излог преноса б. ка из општине Прикорске у Корцегови и онда из осталих општина у којима на се д ју сугерије, да се на уређење овога питања поједине општине обрате Команди У. П. О. С.

М о б и л и з а ц и ј а :

Претседник друг Поповић говори о предстојавој мобилизацији и позивао све присутне, да пораде сами сјелима како би успјех био што бољи.

П Р О С В Ј Е Т А :

Друг Јово Самаринић предлаже, да се поставе за учитеље односно привремено учитеље следећи:

- 1) Илија Ђиљковић за учитеља у Главатачићима
- 2) Колашић Радојку за привремену учитељницу у Рисици,
- 3) Томић-Дренико Радојку за привремену учитељницу у Доброти I.
- 4) Суботац Стоја за учитеља у Корцеговице и
- 5) Кедић Војислава за привременог учитеља у Шинићима.

Поче су компетанс вишине издржатице примом се предлог како горе предложено.

Р А З Н О :

Друг Елако Јовановић наглаше, да ће се дана 15 априла 1946 одржати 4. сасједње Црногорске антифашистичке скупштине народног ослобођења и да ће се на том сасједњу расправљати о питању ијовања назива у Црногорску скупштину. Тито би се Бока састрала приликом Црној Гори и постојећих ант се пред издржком да ни је једини срез. Доке протеклог мјесеца.

207

Друг Поповић говори у том правцу истичући да пит не као једно важно питање. Ми смо неке Црногорце и Боке у прошлости и дан свици на предлаже да прикупи народни посланици Боке по овоме питању даду своју ријеч.

Друг Томисловић Петар говори о односу Црногора и Боке и закључује да Бока данас мора да буде у потпуном саставу са Црном Гором. Др. Неговић говори и ко је природна ствар да Бока буде у потпуном саставу са Црном Гором и да друговађе кажемо ни да припада због, каже, говори прошлост, садашност и будућност. Ми (Бока) и Црногора смо једно и са Црном Гором ће мо хјелати и добро и зло.

Највише други Неговића је бурно поздрављен аплаузом. Друг М. Вукасовић говори у истом правцу па каже, да ће са јаве Боке са Црном Гором бити само један јак ударак непријатеља народно-ослободилачке борбе.

Друг Веселин Буквас између осталог каже, да Бока није Црногорцима није Црногора Бока па образложи ово предлаже, да се ово питање одложи а да се о њему одлучи по свршетку рата како је то одлучило 3. заседање ЦАСНО-а.

Друг Војо Вршић говори у правцу спајања Боке са Црногором.

Друг Благо Јовановић говори з што је 3. заседање ЦАСНО-а доишло било такву одлуку и име, због окуп територија који се у оно вријеме налазило у Боку.

Друг Буквас одговарајући каже, да ово питање није хитно нараван да се данас морамо о њему одлучити.

Друг Дон Роко Пасковић слаже се са другом Буквасом и додајући, да је он мишља да би требало предходно сазвати конференцију општинских одбора и затим зборове преко којих би се са овим питањем упутило и рад Боке.

Друг Рако Радуловић поставља питање другом Чукасу па који начин им да се ово питање да се рјешава.

Друг Чукас одговара, демократски тј. јавним гласањем. Настанак јуних мишља, да се доноси ове одлуке сада није зато момент и нарочито истине, да се ово питање одложи и ко се неби погрјешало.

Друг Радуловић каже, да он није мишља да се одлаже.

Друг Поповић каже, ја сам једно зато и вјерујем да је то једини

пут да се Бока споји са Црногором а преко Црногоре са Србијом. Да се доноси ове одлуке одгоди а то из разлог и већини од другачијих Чукаса и да се з тим позову на завјетовље члкова фронта и народне власти а по предходној савјестности са општинским одборима. У наставку ове дуге и опширне дискусије учествују другова Чукас, Рако Радуловић, Благо Јовановић, Црногорчевић, В. Павловић и Поповић те Ј. Јовановић и Вукасовић, Ј. Самарџић.

По овоме друг предлаже да се на гласање овај предлог :

- 1) да ли да се донесе одлука сада или
- 2) да се доноси одлуке одгоди да би се тако дало времена да се консултују чланови фронта и општинских одбора.

Овај је предлог примаен и поставлен на гласање и према томе за тачку 2) гласује 11 другова и то: Душан Поповић, Уро Бажо, Алфред Роси, Др. Зорослав Војводић, Јозо Јовановић, Дон Роко Пасковић, Никола Ковачевић, Видоко Павловић, Боко Бркић, Нијо Илић, Дука Вилковић.

За тачку 1) да се одлука донесе сад гласују следећи другова : Саво Старовић, Јозо Д. Самарџић, Др. Неговић, Ђито Орловић, Гавро Вурковић, Миа и Вукасовић, Рако Радуловић, Семко Матковић, Војо Вршић, Миа Јуковић, Мило Косић, Мато Брозичевић, Мило Вукић, Јозо Илић Косић, Јатко Келечић, Јозо Бркић, Драгоман Вуковић, Трифо Радуловић, Гр. Цвиј Петровић, Перо Станић и Марко Гробић.

Доноси се затим следећа одлука :

Плеум Народно-ослободилачког одбора среза Боке на својој сједници одржаној 8 априла 1945 године у Катору једногласно се изјаснио, да се Босна припоји федералној јединици Црногорје сматрајући да је тумач воље народа Боке.

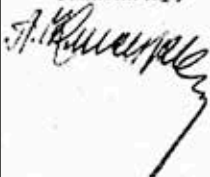
По овој одлуци већина присутних чланова 21 (двадесетједан) према 11 (једанаест) била је мишљења да се ова одлука доноси на овој сједници, док је мањина изјавила супротно мишљење, да се доношење ове одлуке одгоди за који дан сматрајући да је ово у интересу саме одлуке с обзиром на историјски значај исте.☺

Према томе одлука је доношена на овој сједници.-

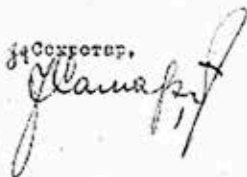
Сједница плеума закључена је у 23.10

ОМРЕ БАШКИЗМУ - СЛОБОДА И РОДУ !

Закљученичар,

Ј. Секретар,

Претседник,

У. П. Народно-ослободилачки одбор среза Боке
 Катарица, Босна и Херцеговина
 Катарица-1945

1945
 л. XII 1945-12.3
 14-18 1945

Summary

BOKA KOTORSKA ON THE EVE OF AND AFTER THE WORLD WAR I

Ljubo MAČIĆ

The Bay of Boka Kotorska before the World War I, until the end of the World War II was the Southernmost part of the Province Dalmatia. In it the Yugoslav spirit was strongly expressed, the spirit of union and international tolerance. Numerous volunteers from Boka Kotorska in the first and second Balkan Wars and also in the first and second World War expressed aspirations to liberation from various occupying forces and wish for union of Serbs, Croats and Slovenians on the basis of equal rights. After the fall of Austrian reign special administration bodies were formed, so called Peoples Councils.

Nowadays, when exploring and publishing various papers about the rich Montenegro history we should consider the Bay of Boka Kotorska, in particular Kotor, which has a long history of civilization and culture with preserved data about a series of epochs. There are data about first schools, pharmacies and pharmacists, hospitals and physicians, orphanages, various craftsmen, etc. therefore the afore should be regarded when talking about the history of present Montenegro.

Key words: Boka Kotorska, World War I, joining Boka Kotorska to Montenegro, Montenegro